



# Területi Statisztika

Közzététel: 2025. március 28.

## A tanulmány címe:

A gazdasági szerkezetváltás térbeli sajátosságai Kelet-Közép-Európában, 2000–2021

## Szerzők:

Vida György–Szakálné Kanó Izabella–Lengyel Imre

<https://doi.org/10.15196/TS650203>

***Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) Területi Statisztika c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány, vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.***

- 1) A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
- 2) A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, tértítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
- 3) A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
  - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
  - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
  - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
- 4) A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, haszonszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Szt. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
- 5) A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
- 6) A 3. a)–c.) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

***„Forrás: Területi Statisztika c. folyóirat 65. évfolyam 2. számában megjelent, Vida György–Szakálné Kanó Izabella–Lengyel Imre által írt, A gazdasági szerkezetváltás térbeli sajátosságai Kelet-Közép-Európában, 2000–2021 c. tanulmány”***

- 7) A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH, vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

## **A gazdasági szerkezetváltás térbeli sajátosságai Kelet-Közép-Európában, 2000–2021**

### **Spatial characteristics of the economic restructuring in Central and Eastern Europe, 2000–2021**

#### **Vida, György**

Szegedi Tudományegyetem,  
Gazdaságtudományi Kar,  
Közgazdaságtani és  
Gazdaságfejlesztési Intézet  
E-mail: vidagyorgy.vida@gmail.com

#### **Szakálné Kanó, Izabella**

Szegedi Tudományegyetem,  
Gazdaságtudományi Kar,  
Közgazdaságtani és  
Gazdaságfejlesztési Intézet  
E-mail:  
kano.izabella@eco.u-szeged.hu

#### **Lengyel, Imre**

Szegedi Tudományegyetem,  
Gazdaságtudományi Kar,  
Közgazdaságtani és  
Gazdaságfejlesztési Intézet  
E-mail: ilengyel@eco.u-szeged.hu

#### **Kulcsszavak:**

Kelet-Közép-Európa,  
gazdasági szerkezetváltás,  
térbeli koncentráció,  
Ellison–Glaeser  
koncentrációs index,  
Theil index

A kelet-közép-európai országokban a gazdasági szerkezetváltás hosszú távú vizsgálatának időszerúségét az is indokolja, hogy 2004. évi csatlakozásuk az Európai Unióhoz (EU) jelentős gazdasági és politikai változásokat hozott a tágabb térségben. A kelet-közép-európai országok a mediterrán országok mellett az EU területi kohéziós szakpolitikájának fontos színterei lettek, mivel a tőke és a munkaerő szabad áramlása jelentősen átalakította az országok területi egyenlőtlenségeit. Mindemellett az elmúlt két évtizedben a gazdasági szerkezetben lezajló átalakulások meghatározták a kelet-közép-európai országok régióiban a jelenlegi kihívásokra (energiaválság, ipar 4.0 és az európai versenyképesség gyengülésének hatásai) adott rövid és hosszú távú válaszokat. E tényezők kiemelik annak a szükségességét, hogy a gazdasági átalakulás regionális folyamatait megértsük és elemezzük.

A tanulmány öt kelet-közép-európai ország (Csehország, Magyarország, Lengyelország, Szlovákia és Szlovénia) 115 NUTS 3 szintű területei gazdasági szerkezetének változását vizsgálta 2000 és 2021 között. A szerzők választ kerestek egyrészt arra kérdésre, hogy a bruttó hozzáadott érték és a foglalkoztatottak nemzetgazdasági ágak szerinti megoszlásának változása milyen területi mintázatokat alakított ki. Másrészt pedig arra, hogy a különböző gazdasági szektorok hogyan koncentráálódtak a vizsgált régiókban. A kérdések megválaszolásához a szerzők Ellison-Glaeser- és Theil indexeket alkalmaztak. A tanulmány arra a következtetésre jutott, hogy a régiótípusok között Janus-arcú gazdasági munkameg-

osztás alakult ki: míg a fővárosi térségekben a magasabb termelékenységű tevékenységek és az üzleti szolgáltatások koncentráálódtak, addig a köztes és a rurális régiókban a feldolgozóipar vált jelentőssé a mezőgazdaság visszaszorulása mellett.

A régiók közötti egyenlőtlenségek mérsékléséhez túl kell lépni a hagyományos centrum-periféria gondolkodásmódon. Helyspecifikus fejlesztésekkel kell ösztönözni olyan magas hozzáadott értékű termékek és szolgáltatások megjelenését, amelyek növelik a lokális versenyképességet. Emellett fontos a lemaradó régiókban a foglalkoztatottak térbeli és társadalmi mobilitásának támogatása, különösen az alacsony termelékenységű nemzetgazdasági ágakból a magasabb termelékenységűek felé történő elmozdulással.

The long-term analysis of economic structural change in Central and Eastern European countries is timely, as the 2004 EU accession of its countries brought significant economic and political changes to the broader region. Alongside the Mediterranean countries, the Central and Eastern European countries have become a key focus of the European Union's territorial cohesion policy, as the free movement of capital and labor has significantly transformed the spatial disparities within these countries. Moreover, the transformations in the economic structure over the past two decades have played a defining role in shaping the current responses – both short-term and long-term – to challenges faced by the regions of Central and Eastern Europe (such as the energy crisis, Industry 4.0, and the impacts of weakening European competitiveness). These factors highlight the necessity of understanding and analyzing regional economic transformations. In this study the changes in the economic structure of 115 NUTS3-level regions in five

Central and Eastern European countries – Czechia, Hungary, Poland, Slovakia, and Slovenia – between 2000 and 2021 have been examined. On the one hand, the authors aimed to explore the spatial statistical patterns in the changes in gross value added and the sectoral distribution of employment. On the other hand, the study analyzed how different sections have concentrated in the examined regions. To answer these questions, Ellison-Glaeser and Theil indices were applied. The study concluded that a Janus-faced economic division of labor has developed between different region types: high-productivity activities and business services are concentrated in capital city regions, while manufacturing has gained prominence in intermediate and rural regions, replacing agriculture.

To mitigate the inequalities between regions, it is essential to move beyond the traditional core-periphery mindset. Region-specific developments should be promoted to encourage the emergence of high value-added products and services that enhance competitiveness. Additionally, supporting labor mobility in lagging regions, particularly from low-productivity sections to higher-productivity ones, is crucial.

**Keywords:**

Central and Eastern Europe, economic restructuring, spatial concentration, Ellison-Glaeser concentration index, Theil index

*Beküldve:* 2024. július 11.

*Elfogadva:* 2024. november 8.

**Bevezetés**

A visegrádi országok (Csehország, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia) és Szlovénia is összetett gazdasági átalakuláson mentek keresztül az 1990-es években a szocialista rendszerből a piacgazdaságba való átmenet során. Az 1989-es politikai fordulatot követően mindegyik ország jelentős strukturális átalakulásokkal nézett szembe, amelyek különböző gazdasági és társadalmi kihívások elé állították őket (Perugini–Pompei 2015). Ezek regionálisan eltérő módon valósultak meg, amit a területek gazdasági fejlettsége, a politikai stabilitás mértéke, valamint a külföldi tőkebeáramlás eltérő mértéke is befolyásolt (Gurgul–Lach 2013, Nölke–Vliegenthart 2009, Sokol

2001). A piaci nyitás mellett a kelet-közép-európai országok gazdasági integrációjában és szerkezetváltásában a 2000-es években az EU-hoz való csatlakozás volt meghatározó.

Ebből adódik, hogy az 1980-as és 1990-es években az EU regionális szakpolitikája elsősorban a mediterrán területek fejlesztésére összpontosított, de 2000 után az úgynevezett keleti blokk integrációjának kérdésével újabb szupranacionális térség került fókuszba. Mivel az EU egyik kiemelt fejlesztési célja a területi kohézió erősítése, amely magában foglalja a kevésbé fejlett országok és térségek felzárkózásának elősegítését, az életszínvonal-különbségek csökkentését, valamint a fenntartható és kiegyensúlyozott növekedés biztosítását, ezért a térség felzárkózásának gazdasági és területi vonatkozásainak elemzése a tudományos párbeszédnek is szerves részévé vált (Perugini-Pompei 2015, Gorzelak 2021, Gyórfy 2021, Lengyel 2021).

Ebből adódóan aktuális kutatásunkban a korábban említett öt kelet-közép-európai országot a statisztikai célú területi egységek nomenklatúrája (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques – NUTS) szerint 115 NUTS 3 szintű területe esetében a gazdasági szerkezet változását vizsgáltuk 2000 és 2021 között. Azért választottuk ezt az öt országot, mert közel találhatók az EU magtérsegeihez, a német és az osztrák piacokhoz, viszonylag jók a közlekedési és szállítási kapcsolataik, vállalati együttműködések, továbbá történelmi múltjukban is sok a közös vonás. Mindemellett az utóbbi időben például a Visegrádi Együttműködés is erősítette a gazdasági összekapcsolódást (például a Mol és az Orlen gazdasági befektetései Lengyelországban és Magyarországon), valamint Szlovénia is fontos szerepet tölt be a nyugati és a keleti piacok, valamint a Balkán összekötésében (Rác–Egyed 2023).

Megállapítható továbbá, hogy globális gazdasági rendszereket, trendeket figyelve a vizsgált öt ország sok tekintetben hasonlóan függő fejlődési utat járt be az elmúlt évtizedekben (Gerócs 2022), mivel a rendszerváltást követő piacnyitás és privatizáció, valamint az ezredforduló utáni EU-csatlakozás hatására elindult az országok gazdasági szerkezetének úgynevezett modernizálódása, amelyben a külföldi közvetlentőkebefektetések (foreign direct investment – FDI) is kiemelkedő szerepet játszottak (Kuttor 2011, Mironko 2018, Gál–Fazekas 2021, Gál–Lux 2022). Mind az öt ország 2004-ben csatlakozott az EU-hoz, ezután a termékek, a tőke, a szolgáltatások és a munkaerő szabad áramlásával a vizsgált régiók egyre erősebben integrálódtak a közösségen belüli munkamegosztásba (Rác–Egyed 2023). Végül napjainkra a térség geopolitikai szempontból is újra felértékelődött, hiszen az orosz–ukrán háború kitörését követően a kelet-közép-európai országok újra fontos területté váltak főként Németország, Oroszország és újabban Kína stratégiai térképén.

Tanulmányunkban két kutatási kérdést fogalmaztunk meg. Egyrészt arra a kérdésre kerestük a választ, hogy az öt ország NUTS 3 szintű területi egységeiben 2000 és 2021 között a bruttó hozzáadott érték (BHE) alapján mi jellemezte a gazdasági szerkezetváltást és milyen területi mintázatok rajzolódtak ki. Másrészt pedig arra a kérdésre, hogy a különböző gazdasági szektorok hogyan koncentráálódtak a vizsgált

térségek régióiban. A kérdések megválaszolásához döntően statisztikai módszereket alkalmaztunk.

A tanulmány a következő szerkezetet követi. A gazdasági szerkezetváltáshoz kapcsolható elméleti keretek és sajátosságok, valamint a vonatkozó nemzetközi és hazai szakirodalom ismertetését követően felvázoljuk a vizsgált országok pontos meghatározását és a kutatás módszertanát. Majd leíró statisztikával, súlyozott relatív szórással, Ellison–Glaeser koncentrációs mutatóval, valamint Theil indexszel és annak területi felbontásával elemezzük a vizsgált régiótípusok térbeli sajátosságát és longitudinális trendjeit. A tudományos eredmények kifejtése után tanulmányunkat következtetések levonásával és a gazdasági szerkezetváltásra ható jövőbeli irányok felvázolásával zárjuk.

### **A gazdasági szerkezetváltás főbb elméleti keretei és regionális sajátosságainak összefüggései**

A szerkezetváltás vagy strukturális átalakulás központi szerepet játszik a gazdasági fejlődés és növekedés vizsgálatában. Todaro–Smith (2020) szerint a második világháború után a gazdasági fejlődésről folytatott tudományos párbeszédet négy fő irányzat határozta meg. A lineáris-szakaszos növekedési modell azt emelte ki, hogy míg a fejlődés bizonyos előre meghatározott lépcsőkön keresztül valósul meg, addig a szerkezetváltás elméletei azt hangsúlyozták, hogy a gazdasági szerkezet átalakulása a növekedés kulcsfontosságú tényezője. Ezzel szemben míg a „nemzetközi függőségi forradalom” a gazdasági egyenlőtlenségeket, addig a „neoklasszikus ellenforradalom” pedig a szabadpiac jelentőségét és pozitív hatásait emelte ki (Todaro–Smith 2020).

A gazdasági szerkezetváltás alapvetően az országok vagy régiók gazdasági szerkezetében bekövetkező mélyreható változásokat jelenti. Ezek a változások tipikusan az ágazati szerkezet átrendeződésében és a munkaerőpiaci folyamatok átalakulásában mutatkoznak meg. Klasszikusan a mezőgazdaság fokozatos háttérbe szorulását, az ipar dominanciáját, majd a szolgáltató szektor előretörését tartják az átalakulások jelentős elemeinek (McMillan et al. 2017, Todaro–Smith 2020). Tehát a gazdasági szerkezet átalakulása nem öncélú folyamat, hanem a fejlődés mozgatórugója, mivel az is megfigyelhető, hogy azokban a régiókban, ahol előtérbe kerülnek a nagyobb hozzáadott értéket előállító ágazatok (például üzleti szolgáltatások és pénzügyek), ott a helyi anyagi jólét is nő (McMillan et al. 2017, Wallusch et al. 2020).

Az 1970-es, 1980-as évtizedekben a fejlett országokban az ipar jelentősége csökkent és a szolgáltatások kerültek előtérbe, amely deindusztrializációval és a terciarizációval írható le (Cairncross 1982, Christopherson et al. 2014, Kudina–Pitelis 2014, Wolman et al. 2015). Megállapítható, hogy a deindusztrializáció szorosan kapcsolódik az iparosodáshoz és a később fókuszba kerülő újraparosodáshoz is, mely fogalmak és koncepciójuk az 1990-es években jelentek meg a szakirodalomban, a globalizációs folyamatok felerősödésével párhuzamosan (Scott–Storper 1992, Christopherson et al. 2014). Mindhárom fogalom az ipari tevékenységek arányának és szerepének a

gazdaságra gyakorolt hatásának összefüggéseit határozza meg. Olyan átalakulást fejez ki, amely megmutatkozik a foglalkoztatottak számának változásában, valamint a BHÉ és arányának növekedésében vagy alakulásában (Kiss 2010, Barta–Lőcsei 2011, Capello 2016, Capello–Cerisola 2023, Kiss–Páger 2023).

1990 után ebbe az átalakulási folyamatba kapcsolódtak vissza a kelet-közép-európai posztoszocialista országok, ahol kezdetben a rendszerváltozások gazdasági sokkhatásait kellett kezelni, majd később az EU-ba történő integráció hozott magával szakpolitikai lehetőségeket és kihívásokat (Sávai 2019, 2024, Gorzelak 2021, Vida 2022). A piactudásra való átállás nagymértékű munkaerőpiaci átrendeződéssel és jelentős szerkezeti változásokkal járt, amit döntően a privatizációs módszerek és a strukturális problémák határoztak meg (Fedajev et al. 2019). Gazdasági szempontból is adódtak némi különbségek az 1990-es évek átmenetében, míg például Csehországban, Magyarországon, Szlovákiában jelentős mértékű volt az ipari hanyatlás és leépülés, addig Lengyelországban lassabb és elnyújtott volt ez a folyamat (Aghion et al. 1997, Kuttor 2011). Szlovénia esetén még a délszláv háború is közrejátszott a modernizáció és vele járó szerkezetváltás nehézségeiben (Karo–Looga 2016). Mindemellett megállapítható, hogy 2004 után az EU-s csatlakozás a kelet-közép-európai térségnek egyfajta sikertörténete, hiszen mind-egyik országban elindult a konvergencia a magországokhoz, amit azonban a regionális egyenlőtlenségek erőteljes növekedése kísért (Psycharis et al. 2020).

Idővel a posztoszocialista országok is előtérbe helyezték az újraiparosodást, többek között intenzíven ösztönözték az ilyen típusú külföldi befektetéseket (Lengyel et al. 2016, Nagy et al. 2019, Nemes-Nagy–Lőcsei 2015). A feldolgozóipari beruházásokat kedvezményekkel is támogatták, olcsó munkaerőt hirdetve és számukra kedvező intézményi feltételeket kialakítva (például a szakszervezetek korlátozása, a felmondási feltételek és a környezeti elvárások lazítása) (Czirfusz 2021). Azonban a kelet-közép-európai újraiparosodási stratégia részben egybeesett a fejlett országokban elindult ipar 4.0 változással és a termék szolgáltatással alakításának (szervitizáció) kibontakozásával (EC 2014, Capello–Lenzi 2021), ami a centrum-(fél)periféria munkamegosztást ismét stabilizálta az EU fejlett nyugati, valamint kevésbé fejlett keleti tagállamai és régiói között (Bodnár 2013, Gorzelak 2021, Lux 2017 a, 2017b, Smętkowski 2018, Nagy et al. 2021). Több szerző Magyarország és a tágabb térség történelmi és geopolitikai szempontból kis mozgásterű és függő fejlődését, továbbá felzárkózásának nehézségeit hangsúlyozta (Geröcs 2022, Rechnitzer et al. 2019, Pénzes 2020).

Megállapítható, hogy a felvázolt gazdasági folyamatok nemzetközi és országos szinten is jelentős átalakulásokkal jártak, de a helyi hatások – a különböző jellemzőkkel rendelkező NUTS régiók sajátosságai miatt – eltérően alakultak (Iammarino et al. 2018, Psycharis et al. 2020, Diemer et al. 2022, Tóth–Kincses 2024). Henderson (1995) a városokra és térségükre a következő munkamegosztási elméleti sémát vázolta fel, ami a régiók gazdasági szerkezetének alakulását és teljesítményének különbségeit is magyarázta. A falvakban és a kisvárosokban többek között döntően a mezőgazdaság, valamint a hagyományos feldolgozóipar (például textilipar, élelmiszeripar)

szerepe emelkedett ki, a közepes méretű városokban pedig a modern feldolgozóiparé (például gépgyártás, járműgyártás). Végül a nagyvárosi térségekben a high-tech tevékenységek és modern üzleti szolgáltatások, valamint a pénzügyek, a média és művészetek ágazatai összpontosulnak.

A gazdasági tevékenységek térbeli koncentrációja jelentős agglomerációs előnyökkel járhat, amelyek kétféle formában jelennek meg. Egyrészt, lokalizációs agglomerációs előnyök formájában, amelyek a specializációra és az iparág-specifikus tudásra épültek, segítik az ipari ágazatok hatékonyságát. Másrészt, a nagyvárosok sikeréhez kapcsolódó urbanizációs agglomerációs előnyök az eltérő iparágak közötti szinergiákon és technológiai sokféleségen alapulnak, amelyek új termékek és piacok kialakulásához vezethetnek (Combes et al. 2008, Borjas 2016, Lengyel–Szanyi 2011, Vas 2017).

Fontos megállapítani, hogy a városhálózat, a magasabb termelékenységű ágazatok térbeli koncentrálódása, azaz a nagyvárosok és térségeik dinamikus növekedése eltérő a fejlett és a fejlődő országokban (Nemes-Nagy 2009, Enyedi 2012, Szabó 2015). Todaro–Smith (2020) kiemelte, hogy a fejlődő országokban és így a kelet-közép-európai országok nagy részén az urbanizált régiók sajátos pályát futottak be, mivel a legnagyobb vagy első szintű (first-tier) fővárosok aránytalanul nagy mértékben részesültek az állami befektetésekből az ország második szintű (second-tier) városai és a rurális térségek rovására. Ennek következtében napjainkban a poszt szocialista országokban a fővárosi térségek aránytalanul koncentrálnak a népesség és a gazdasági kibocsátás nagy részét. Ezzel ellentétben a fejlett, döntően nyugat-európai országokban más volt a településhálózat, a fővárosok szerepe jóval kisebb és több esetben a második szintű regionális városok váltak a gazdasági növekedés fő mozgatóerőivé (Camagni et al. 2015, Cardoso–Meijers 2016, Parkinson et al. 2015).

Ezzel ellentétben több tanulmány azt emeli ki, hogy a tudásalapú gazdaság által formált térben a digitális eszközökön alapuló kapcsolati közelség került előtérbe, amely a földrajzi elhelyezkedéstől valamennyire függetlenítheti egy-egy térség fejlődését és gazdasági szerkezetének átalakulását (Capello–Lenzi 2021, Vas 2009, Vas et al. 2024, Lipták 2021). Ez egyfajta lehetőséget teremthet a köztes és a vidéki régiók/városok növekedéséhez, és módosíthatja a Henderson (1995) által felvázolt statikusabb determinisztikus megközelítést (például ilyen folyamat a távmunka, a megosztás alapú gazdaság térnyerése [Capello–Lenzi 2021]). Ebből következik, hogy a területek gazdasági szerkezetének sajátosságait hosszú távon célszerű vizsgálni.

Megállapítható, hogy a gazdasági szerkezetváltás és a magasabb hozzáadott értékű ágazatok ösztönzését, fontosságát a tudományos közélet mellett a szakpolitika is kiemeli. Az utóbbi időben a versenyképesség és az újraparosítás, valamint a termelékenység javítása az EU gazdasági szerkezetváltásának egyik fontos elemévé vált (Draghi 2024, Cimoli et al. 2015, Landesman 2015, Lux 2017a, 2017b). Majd az Ipar 4.0 technológiák, a 2020 után kibontakozó gazdasági sokkhatások és válságok (Covid19, energiaválság, háborús konfliktusok) arra ösztönözték a transznacionális vállalatokat, kormányokat, hogy gondolják át a gazdasági értékláncok térbeliségét és



hozzák haza a termelést Európába. Megállapítható, hogy az ipar 4.0 technológiák alkalmazása növelheti a termelékenységet és a rugalmasságot, ezzel arra ösztönözve a vállalatokat, hogy gyártási folyamataikat közelebb hozzák európai ügyfeleikhez. Ez a tendencia a globális értékláncok átalakításához és egy regionálisabb termelési modell kialakulásához vezethet, ami kedvező helyzetbe hozhatja a periférikusabb régiókat is (Dachs et al. 2019, Pedroletti–Ciabuschi 2023).

Összességében megállapítható, hogy a tudományos közösségben és szakpolitikában is folyamatos elméleti, gyakorlati párbeszédet folytatnak a gazdasági szerkezetváltásról és az ágazatok térbeli koncentrációjáról, továbbá a területi összefüggések sajátosságairól. A poszt szocialista országok a rendszerváltozás és az EU-integráció hatására jelentős változásokon mentek keresztül, amelyek munkaerőpiaci átrendeződéssel és a gazdasági szerkezet átalakulásával jártak. Megállapítható, hogy a gazdasági szerkezet, így a BHÉ és a foglalkoztatottak arányának longitudinális vizsgálata elengedhetetlen a jelenlegi és a jövőbeni fejlesztési lehetőségek megértéséhez, kiaknázásához.

## **Adatbázis és kutatási módszertan**

Tanulmányunkban öt kelet-közép-európai ország 115 NUTS 3 szintű területi egységében elemeztük a gazdasági szerkezet 2000 és 2021 közötti változását. Az empirikus adatok ismertetése után kitérünk a nemzetgazdasági ágak térbeli koncentrációjának és a térségtípusok specializálódásának alakulására is. Térségenként évente 7 nemzetgazdasági ág/ágcsoport foglalkoztatási adatait és BHÉ-jét vettük figyelembe, a térségtípusoknál pedig az EU-ban nemrég bevezetett tipizálásokról indultunk ki.

Az EU-ban a regionális összehasonlító vizsgálatok és a regionális politika célterületei általában a NUTS 2 szintű területi egységek, és az EU statisztikai hivatala (Eurostat) nyilvános adatbázisa is főként ilyen léptéken közöl adatokat. Azonban, ha kisebb területi léptéken (NUTS 3, helyi közigazgatási egységeken [local administrative units – LAU] 1, 2) vizsgálódunk, akkor sokkal részletesebben jellemezhetjük a helyi gazdaságok fejlődési pályáit és kihívásait (Boros–Pál 2011, Lengyel 2017, 2021, Papp et al. 2017, Nagy et al. 2022, Berkes–Dusek 2023, Tóth 2024, Egri–Lengyel 2024).

Az Eurostat is kidolgozta a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD) vizsgálatait is alapul véve a térségek tipizálását, felhasználva az Egyesült Államok metropolitan és micropolitan térségek lehatárolására vonatkozó módszertanát (Johnson–Kort 2004, OECD 2020). Ennek során a NUTS 3 szintű területeket vették alapul, amelyek kategorizálásakor az úgynevezett 100x100-as rácscellákból indultak ki, de azt finomították az adott régióban a városi részeken élő népesség számával és arányával.

Az Eurostat a NUTS 3 szintű területi egységek következő típusait határozta meg (Eurostat 2018):

- Túlnyomórészt városi régiók (predominantly urban regions): legalább a lakosság 80%-a él városi környezetben.

- Köztes régiók (intermediate regions): a lakosság legalább 50%-a és legfeljebb 80%-a él városi környezetben.
- Túlnyomórészt vidéki régiók (predominantly rural regions): a lakosság legalább 50%-a vidékies környezetben él.

Vizsgálatunkban ebből a tipizálásból indultunk ki, amit azonban módosítottunk az Eurostat másik város-vidék lehatárolását és javaslatát [1] követve: Csehország, Magyarország és Lengyelország esetében a fővárosokat összevontuk a besorolás szerint a vonzáskörzetüket alkotó térségekkel. Mindemellett Lengyelország esetében további összevonásokat hajtottunk végre, hiszen ez az ország – méretéből adódóan – jelentősebb lakosság számú regionális nagyvárosokkal és térségekkel rendelkezik.

Így az összevonások következtében 115 NUTS 3 szintű területi egység adódott, a túlnyomóan városias térségekből kiemeltük a fővárosokat, emiatt erre az öt térségre a fővárosok (CAP) elnevezést használtuk. Ezen kívül 8 túlnyomóan városias (URB) régiót határoztunk meg, amelyek mind lengyelországiak. A köztes térségek az INT kódot kapták, míg a túlnyomóan vidékies térségek elnevezése RUR lett (1. táblázat).

1. táblázat

**A vizsgált országok területi egységeinek típusai és száma**  
Types and number of territorial units of the examined countries

| Ország        | CAP | URB | INT | RUR | Összes |
|---------------|-----|-----|-----|-----|--------|
| Csehország    | 1   | 0   | 8   | 4   | 13     |
| Lengyelország | 1   | 8   | 22  | 32  | 63     |
| Magyarország  | 1   | 0   | 12  | 6   | 19     |
| Szlovákia     | 1   | 0   | 4   | 3   | 8      |
| Szlovénia     | 1   | 0   | 2   | 9   | 12     |
| Összesen      | 5   | 8   | 48  | 54  | 115    |

*Megjegyzés:* a régiótípusok megnevezése itt és a továbbiakban: CAP – fővárosi régiók, URB – túlnyomóan városias régiók, INT – köztes térségek, RUR – túlnyomóan vidékies térségek.

*Forrás:* az [1] alapján saját szerkesztés.

A térségek típusainak térbeliségénél megfigyelhető, habár a fővárosok szomszédságában majdnem mindenhol található INT (kivéve Pozsonyt), de az utóbbi típus is inkább szétszórtan helyezkedik el, főleg a nagyvárosi hálózathoz igazodva (Függelék F1. ábra).

Az Eurostat adatbázisa [1] alapján 7 nemzetgazdasági ágat/ágcsoportot vettünk figyelembe, amelyek adatai az 5 ország mindegyik NUTS 3 szintű területi egységére elérhetők, és a tanulmány készítésekor a legfrissebbek a 2021. évi adatok voltak (2. táblázat). A 7 nemzetgazdasági ág/ágcsoport esetében az Eurostat 2000-től a nemzeti számlák európai rendszere (European System of Accounts – ESA2010) módszertani kézikönyv szerint. Évente közölte a foglalkoztatottak számát (employed persons, nama\_10r\_3empers) és a BHÉ-t folyó áron, euróban is (nama\_10r\_3gva).

2. táblázat

**A vizsgált nemzetgazdasági ágak/ágcsoportok**  
Section groups based on gross added value

| Kód         | Nemzetgazdasági ágak/ágcsoportok                                                                                                                                                                   |
|-------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| A           | Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat                                                                                                                                                          |
| B+D+E       | Bányászat, kőfejtés; Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás; Vízellátás, szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladékgazdálkodás, szennyeződésmegelőzés                                    |
| C           | Feldolgozóipar                                                                                                                                                                                     |
| F           | Építőipar                                                                                                                                                                                          |
| G+H+I+J     | Nagy- és kiskereskedelem; Szállítás; Szállás és vendéglátás; Információ és kommunikáció                                                                                                            |
| K+L+M+N     | Pénzügyi és biztosítási tevékenységek; Ingatlanügyletek; Szakmai, tudományos és műszaki tevékenység; Adminisztratív és támogató szolgáltatási tevékenységek                                        |
| O+P+Q+R+S+T | Közigazgatás és védelem; Kötelező társadalombiztosítás; Oktatás; Humán-egészségügyi és szociális ellátás; Művészet, szórakoztatás és szabadidő; Háztartási cikkek javítása és egyéb szolgáltatások |

*Megjegyzés:* Néhány nemzetgazdasági ág megnevezése nem felel meg a gazdasági tevékenységek egységes ágazati osztályozási rendszerének (TEÁOR'08).

*Forrás:* az [1] adatbázis alapján saját szerkesztés.

Az adatokon egyrészt leíró statisztikát, megoszlási viszonzyszámokat alkalmaztunk, másrészt a szerkezetváltás sajátosságait a munkatermelékenység alakulásának longitudinális elemzésével mutattuk ki. Ezután a nemzetgazdasági ágak és ágcsoportok térbeli koncentrációját Theil index segítségével, majd Ellison–Glaeser G mutatóval fejezzük ki a következők szerint.

A kiszámított lokalizációs együttható (LQ) alapértékek alapján 2000 és 2021 között mindegyik évre Theil indexet számoltunk (Lengyel et al. 2016), valamint mindegyik nemzetgazdasági ágra és ágcsoportra egy-egy *térbeli koncentrálsági mutatót*:

$$Conc_j = \left[ \frac{1}{I} \frac{1}{\ln(I)} \right] \sum_{i=1}^I \left[ \left( \frac{LQ_{ij}}{\frac{1}{I} \sum_{i=1}^I LQ_{ij}} \right) \cdot \ln \left( \frac{LQ_{ij}}{\frac{1}{I} \sum_{i=1}^I LQ_{ij}} \right) \right]$$

ahol  $i$  a régió sorszám,  $j$  a nemzetgazdasági ág és ágcsoport sorszám,  $I$  a régiók száma (115). A mutatóknak míg az 1-hez közeli értékei az adott ág és ágcsoport területi koncentrálságát, addig a 0-hoz közeli értékei ennek szétszórtságát jelzik.

Ha adott egy fajlagos változó ( $Y_i$ ), amely előáll két abszolút változó ( $X_i$  és  $F_i$ ) hányadosaként, akkor a fajlagos mutatóban jelentkező egyenlőtlenség megadható az *általánosított Theil index (GE)* segítségével (Dusek–Kotosz 2016, Szakálné Kanó 2011, 2017):

$$GE = \sum_{i=1}^N x_i \log \frac{x_i}{f_i}$$

ahol  $N$  a megfigyelési egységek száma,  $x_i$  és  $f_i$  az abszolút változókból képzett megoszlási viszonzyszámok.

Az általánosított *Theil* index továbbá a területi szint aggregálásával választ ad arra a kérdésre is, hogy az egyenlőtlenség mekkora része származik az aggregált területi egységeken belüli és az azok közötti egyenlőtlenségekből, vagyis az  $GE$  érték felbontható két érték összegére:

$$GE = \sum_{i=1}^n x_i \log \frac{x_i}{f_i} = GE_{belső} + GE_{külső}$$

$$GE_{belső} = \sum_{k=1}^m p_k GE_k \quad GE_{külső} = \sum_{k=1}^m p_k \log \frac{p_k}{q_k}$$

ahol  $n$  az összes területi egység száma,  $m$  az aggregált területi egységek száma,  $GE_{belső}$  az aggregált területi egységeken belüli átlagos entrópia,  $GE_{külső}$  az aggregált területi egységek közötti entrópia,  $GE_k$  a  $k$ -adik aggregált területi egységbeli entrópia,  $p_k$  és  $q_k$  pedig rendre az aggregált területi egységekre vonatkozó  $X$  és  $F$  abszolút változók megoszlási viszonyszámainak értékei.

A Theil index mellett szintén fontos mutató az Ellison–Glaeser koncentrációs index ( $G$ ), ami egy differenciáltságot jelző mérőszám, hiszen a változó eredeti térbeli eloszlásához hasonlítja az  $i$ -edik csoportban lévő változó térbeli eloszlását (Ellison–Glaeser 1997, Szakálné Kanó 2011):

$$G = \frac{\sum_{i=1}^M (s_i - x_i)^2}{1 - \sum_{i=1}^M x_i^2} = \frac{\sum_{i=1}^M d_i^2}{1 - \sum_{i=1}^M x_i^2}$$

ahol  $M$  – a vizsgált területi egységek száma,  $s_i$  és  $x_i$  – az LQ indexnél definiált értékek,  $d_i = s_i - x_i$  – a valós (adott ágbeli) és a várt (összes nemzetgazdasági ágbeli) foglalkoztatottak vagy más változó hányadosainak különbsége az  $i$ -edik területi egységben, várható értéke 0. Az Ellison–Glaeser koncentrációs index ( $G$ ) alacsony, 0-hoz közeli pozitív értéke esetén a nemzetgazdasági ágban a foglalkoztatottság térbeli eloszlása hasonlít a foglalkoztatottság eredeti térbeli eloszlásához, míg 1-hez közeli értéke az ág nagyfokú koncentrációságot jelzi (Szakálné Kanó 2011).

Módszertani szempontból érdemes kiemelni, hogy a Theil index előnye a nemzetgazdasági ágak és a régiók egyenlő súlyozása, amely előnyös a foglalkoztatottsági adatok vizsgálatakor. A módszer garantálja, hogy egyetlen ág vagy régió sem befolyásolja aránytalan mértékben az eredményeket. A Theil index előnye, hogy felbontható a mutató például országon belüli és országok közötti összetevőkre, ami lehetővé teszi a térbeli egyenlőtlenségek részletesebb elemzését.

Az EG gamma metrikához szükséges részletes vállalati adatok nem álltak rendelkezésre, így az EG  $G$  metrika az abszolút foglalkoztatási érték négyzetével történő súlyozása a nagyobb régiók felé torzíthatja az eredményeket. A Theil index elkerüli ezt a torzítást, és az összes régió kiegyensúlyozott elemzését kínálja. Összességében tanulmányunkban igyekeztünk az imént felvázolt módszertani apparátussal több oldalról megvilágítani a vizsgált országok gazdasági szerkezetváltásának regionális sajátosságait.

## **A bruttó hozzáadott érték és a foglalkoztatottak megoszlásának területi jellemzői 2000 és 2021 között**

A gazdasági szerkezetet és annak változását két alapvető mutató segítségével célszerű kifejezni (Capello–Cerisola 2023): a foglalkoztatással és a BHÉ-vel. De azt is fontos vizsgálni a térségek fejlődési pályájának hosszú távú elemzésénél, hogy milyen demográfiai trendek zajlottak le 2000 és 2021 között, hiszen ezek is jelentős tényezők és meghatározzák a jövőbeli gazdasági helyzetet is (Horeczki et al. 2023, Vida 2023).

Leíró statisztikai számításaink azt mutatják, hogy 2000 és 2021 között érdemben a teljes terület regisztrált lakosságának száma szinte stagnált, hiszen míg az ezredfordulón közel 66 millió 120 ezer ember élt a vizsgált országokban, addig 2021-ben alig több mint tízezerrel volt kevesebb. Ez nem jelenti azt, hogy nem történt jelentős területi átrendeződés, például Csehországban, Szlovéniában és Szlovákiában nőtt a lakosság lélekszáma, Lengyelországban pedig minimálisan, Magyarországon nagyobb mértékben esett vissza. Az országokon belül és a régiótípusok között azonban voltak átrendeződések, igaz kisebb földrajzi léptékben élesebben kimutathatók az egyenlőtlenségek (Lennert 2017). A fővárosi régiókban összességében növekedett a lakosság lélekszáma, az urbánus területeken lényegében stagnált, valamint a köztes és a rurális térségtípusokban pedig csökkent. A lakoságnak az urbanizált régiókban való koncentrációja kihat a jövőbeli társadalmi, valamint gazdasági szerkezetváltási folyamatokra és munkaerőpiaci viszonyokra is.

Az EU-s integráció egyik jele, hogy a vizsgált országokban jelentősen bővült a foglalkoztatottak száma az elmúlt évtizedekben: 2000-ben 26 millió 431 ezer ember dolgozott, 2021-ben pedig már 30 millió 326 ezer. Ez a növekedés, a belső anomáliák és társadalmi egyenlőtlenségek ellenére, döntően az EU-s pénzügyi támogatások és az FDI-k beáramlásával magyarázható.

Ha a foglalkoztatottak és a BHÉ nemzetgazdasági ágak és ágcsoportok szerinti megoszlásának dinamikáját elemezzük, akkor már egyfajta gazdasági szerkezetváltás rajzolódik ki (3. táblázat). A vizsgált időszakban fokozatosan és jelentősen visszaszorult a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat (A), ahol majdnem felére csökkent a foglalkoztatottak száma, és 2021-ben már kevesebb mint kétfélmillió fő dolgozott.

A másik kiemelt foglalkoztató, a feldolgozóipar (C) aránya 2000-ben némiképp csökkent, azonban abszolút számban növekedett a nemzetgazdasági ágban dolgozók száma. Az időszak elején 6 millió 4 ezer főnek adott munkát a feldolgozóipar, 2021-ben pedig már 6 millió 222 ezernek. A feldolgozóipar arányának kismértékű csökkenésében majd stagnálásában főként a szolgáltatásokban történt munkahelybővülés állt. Miközben Nyugat-Európa bizonyos területein a feldolgozóipar visszaszorulása jelentősebb volt (Lengyel et al. 2023), ezzel ellentétben az általunk vizsgált térségben érzékelhető az újraparosítási programok hatása, illetve az EU-n belüli munkamegosztásban betöltött szerep. Ebből adódóan lényegében nem történt jelentős csökkenés, sőt 2021-re már kismértékben nőtt a feldolgozóipar (C) aránya.

Fontos megállapítani, hogy az 2020-as évek válságai és globális kihívásai (Covid19-járvány, orosz–ukrán háború), valamint a globális értékláncok felbomlása és töredezése arra ösztönözték a fejlett országokat, hogy az ipar egyes ágazatait visszatelepítsék saját országaikba. Ez a törekvés az ipar „hazahozatalát” célozza, válaszul a nemzetközi beszállítói hálózatok sérülékenységére és a termelésbiztonság növekvő jelentőségére (Dachs et al. 2019, Pedroletti–Ciabuschi 2023). Ezen folyamatot a szakirodalom is széleskörűen tárgyalja, például Dachs et al. (2019), akik részletesen bemutatják a feldolgozóipar visszatelepítésének tendenciáit és annak gazdasági hatásait. Ez arra enged következtetni, hogy a kelet-közép-európai országok térségeiben a jövőben továbbra is jelentős szerepe lesz a feldolgozóiparnak.

3. táblázat

**A vizsgált országok BHÉ-je és a foglalkoztatottak összevont megoszlása  
nemzetgazdasági ágak és ágcsoportok szerinti bontásban**

Gross value added and aggregated distribution of the employees  
by sections and divisions of the examined countries

| Kód <sup>a)</sup> | Foglalkoztatottak |       |       | BHÉ   |       |       |
|-------------------|-------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
|                   | 2000              | 2010  | 2021  | 2000  | 2010  | 2021  |
| A                 | 13,9              | 9,0   | 6,5   | 3,8   | 2,8   | 2,6   |
| B+D+E             | 3,8               | 3,1   | 2,7   | 4,8   | 5,7   | 4,5   |
| C                 | 22,7              | 20,2  | 20,5  | 21,4  | 21,0  | 21,9  |
| F                 | 5,8               | 8,1   | 7,8   | 6,9   | 7,3   | 6,3   |
| G+H+I+J           | 22,6              | 25,7  | 26,2  | 27,6  | 26,2  | 26,3  |
| K+L+M+N           | 8,0               | 10,6  | 11,8  | 18,1  | 19,1  | 19,9  |
| O+P+Q+R+S+T       | 23,2              | 23,3  | 24,5  | 17,4  | 17,9  | 18,5  |
| Együtt            | 100,0             | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 |

a) A kódokhoz tartozó megnevezéseket itt és a továbbiakban lásd a 2. táblázatban.  
Forrás: az [1] adatbázis alapján saját számítás és szerkesztés.

A kereskedelem, a turizmus, az információs és kommunikációs nemzetgazdasági ágakban (G+H+I+J), valamint az üzleti és a pénzügyi szolgáltatások, tevékenységek (K+L+M+N) esetében is jelentős abszolút és relatív növekedés figyelhető meg. Ezek a változások tükrözik a gazdasági átalakulást és a munkaerőpiac úgynevezett modernizálódását Közép-Kélet-Európa országaiban, ahol a pénzügyi tevékenységek, a pénzügyi piacok és a pénzügyi intézmények gazdaságban betöltött növekvő szerepének dinamikus fejlődése (finanszírozás) is meghatározó trend (Wallusch et al. 2020).

Ha a BHÉ alapján vizsgáljuk a trendeket, akkor a nagy szerkezetváltási irányok hasonló pályán mozognak, de az arányokban eltérések mutatkoznak, amelyek alapján már lehet arra következtetni, hogy mely nemzetgazdasági ágak munkatermelékenysége a magasabb. A mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászatban (A) hiába dolgoztak arányaiban többen, a BHÉ aránya mégis alacsony. Az építőipari hozzáadott érték aránya kisebb a foglalkoztatottak arányánál, míg a feldolgozóipar esetén nagyjából

hasonlóak a részesedések. Az oktatást és az egészségügyet is magában foglaló (O+P+Q+R+S+T) ágcsoporthoz is kedvezőtlenebb a hozzáadott érték aránya, mint a foglalkoztatottaké, de a közfeladatok ellátása miatt ezen arányok reálisak.

Az energetikát is magában foglaló (B+D+E) ágcsoporthoz BHÉ aránya nagyobb a foglalkoztatottakéhoz viszonyítva (például az atomerőművek miatt). Két másik [(G+H+I+J) és (K+L+M+N)] ágcsoporthoz még jelentősen nagyobb BHÉ-t a foglalkoztatottakéhoz képest. Ez alátámasztja azt, hogy célszerű a tudásalapú gazdaságba befektetni, hiszen ezek a gazdasági tevékenységek magasabb hozzáadott értékkel rendelkeznek. Ugyanakkor mivel az átlagos tendenciák mögött jelentős mértékűek a regionális eltérések, érdemes részletesen elemezni a gazdasági szerkezetváltás térbeli régiótípusonkénti sajátosságait is (4. táblázat).

4. táblázat

**A nemzetgazdasági ágakban és ágcsoporthoz tartozók foglalkoztatottak megoszlása régiótípusonként**

Distribution of the employees in sections and divisions by region type

| Kód         | CAP   |        | URB   |       | INT   |       | RUR   |       |
|-------------|-------|--------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
|             | 2000  | 2021   | 2000  | 2021  | 2000  | 2021  | 2000  | 2021  |
| A           | 2,9   | 1,4    | 6,3   | 2,7   | 11,7  | 5,7   | 26,9  | 13,8  |
| B+D+E       | 2,3   | 1,6    | 7,3   | 4,3   | 3,9   | 2,8   | 2,7   | 2,6   |
| C           | 18,0  | 11,9   | 21,6  | 17,5  | 26,0  | 24,8  | 22,2  | 23,3  |
| F           | 7,3   | 6,8    | 5,9   | 7,4   | 5,9   | 8,1   | 4,7   | 8,3   |
| G+H+I+J     | 30,5  | 31,5   | 24,5  | 29,6  | 21,9  | 24,4  | 17,7  | 22,3  |
| K+L+M+N     | 14,8  | 21,8   | 8,8   | 13,6  | 6,9   | 9,1   | 4,9   | 6,7   |
| O+P+Q+R+S+T | 24,2  | 25,0   | 25,6  | 24,9  | 23,7  | 25,1  | 20,9  | 23,0  |
| Együtt      | 100,0 | 100,00 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 |

Megállapítható, hogy a régiótípusok között nagy egyenlőtlenségek és eltérő dinamikájú szerkezetváltási trendek figyelhetők meg. A mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat (A) mindenhol veszített arányából, de legnagyobb mértékben a községi és a vidéki (INT, RUR) régiótípusban. Ennek ellenére főként a rurális régiókban még mindig sokan (13,8%) dolgoztak ebben az alacsonyabb termelékenységű nemzetgazdasági ágban.

Az átalakuló térbeli munkamegosztást mutatja, hogy a feldolgozóipar (C) aránya míg a fővárosi régiókban (CAP) és az urbánus területeken (URB) jelentősen visszaesett, addig a községi térségekben (INT) kismértékben zsugorodott. A rurális kategóriában (RUR) viszont arányában is emelkedett 2000 és 2021 között. Az utóbbi két régiótípusban még mindig közel minden negyedik dolgozó a feldolgozóiparhoz kapcsolódott, ami alátámasztja az újraiparosodási stratégiák érdemi hatását. Az adatokban megmutatkozott, hogy a fővárosi (CAP) és a nagyvárosi (URB) régiótípusok szerkezete hasonlóbbá vált, de az urbánus részekben kissé nagyobb a feldolgozóipar aránya, továbbá valamennyivel kisebb az üzleti és pénzügyi szolgáltatásoké (K+L+M+N).

A BHÉ mentén az előbbiekhöz hasonló szerkezetváltási trendek figyelhetők meg a vizsgált időszakban, azonban néhány eltérés is van, ami a nemzetgazdasági ágcsoporthoz termelékenységének változására utal (5. táblázat). A feldolgozóipar (C) aránya a rurális területeken jelentősebben nőtt, a fővárosi régiókban azonban csökkent, ami a pénzügyi és üzleti szolgáltatások (K+L+M+N) arányának növekedésével magyarázható. Megállapítható, hogy az újraiparosodási stratégiák hatása és a jelentős, főként EU-ból érkező vállalkozásfejlesztési beruházások hozzájárultak a hozzáadott érték arányának növeléséhez, döntően a köztes (INT) és a rurális régiókban (RUR).

5. táblázat

**A bruttó hozzáadott érték megoszlása régiótípusonként  
nemzetgazdasági ágak és ágcsoporthoz szerinti bontásban**

Distribution of gross added value by type of region in sections and divisions

(%)

| Kód         | CAP   |       | URB   |       | INT   |       | RUR   |       |
|-------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
|             | 2000  | 2021  | 2000  | 2021  | 2000  | 2021  | 2000  | 2021  |
| A           | 1,1   | 0,7   | 1,2   | 0,7   | 4,6   | 3,2   | 6,9   | 5,2   |
| B+D+E       | 2,8   | 3,4   | 7,2   | 5,2   | 5,5   | 4,9   | 4,4   | 4,8   |
| C           | 14,8  | 11,8  | 18,7  | 19,5  | 25,4  | 27,6  | 24,2  | 27,7  |
| F           | 5,6   | 5,1   | 8,8   | 6,5   | 6,8   | 6,8   | 7,0   | 7,1   |
| G+H+I+J     | 32,3  | 32,5  | 32,2  | 31,6  | 24,6  | 21,8  | 24,1  | 21,2  |
| K+L+M+N     | 26,4  | 30,1  | 16,8  | 19,6  | 14,9  | 15,5  | 15,1  | 14,1  |
| O+P+Q+R+S+T | 17,0  | 16,4  | 15,1  | 16,9  | 18,2  | 20,2  | 18,3  | 19,9  |
| Együtt      | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 |

Forrás: az [1] adatbázis alapján saját számítás és szerkesztés.

A nagy- és kiskereskedelem, szállítás, szállás és vendéglátás, valamint az információ és kommunikáció (G+H+I+J), illetve a pénzügyi és üzleti szolgáltatások (K+L+M+N) stagnálnak, sőt visszaszorulnak a köztes (INT) és a vidéki (RUR) régiókban. Ez alapvetően kedvezőtlen folyamat, mivel ezek az ágcsoporthoz magasabb béreket termelnek ki, valamint jelentősen csökkentik a térségek iparhoz és mezőgazdasághoz kapcsolódó sebezhetőségét (Wallusch et al. 2020).

A Függelék F2. ábrája szemlélteti a regionális különbségeket a munkatermelékenységben. Míg a fővárosi térségek (CAP) teljesítménye jelentősen kiemelkedik a többi régióhoz képest, addig a nagyvárosi (URB), a köztes (INT) és a vidéki (RUR) térségek munkatermelékenysége között nincsenek nagy eltérések. Ezek a régiók hasonló ütemben fejlődnek, és bár a vidéki területek (RUR) lemaradása mutatkozik, az URB és az INT területek közel azonos szintű munkatermelékenységgel és dinamikával rendelkeztek. Míg a szolgáltatási ágazatok viszonylagos bővülése ellenére a vidéki régiók (RUR) gazdasága továbbra is sebezhetőbb a mezőgazdaság és a feldolgozóipar ingadozásai által, addig a városi régiók (URB) gazdasága diverzifikált, és oda magasabb hozzáadott értékű cégek települtek. Utóbbi régiótípusban kevésbé függ egyetlen ágtól a helyi gazdaság.



A poszt szocialista térségek bemutatott adatai alátámasztják és megerősítik azt az elméletet, miszerint Nyugat-Európa országaitól eltérően a legnagyobb vagy első szintű (first-tier) fővárosok aránytalan mértékben koncentrálnak a gazdasági kibocsátás nagy részét az ország második szintű (second-tier) városai és más kisebb térségek kvázi kisebb növekedése árán (Cardoso–Meijers 2016). Mindemellett a szakirodalom kiemeli az endogén tényezők szerepét a rurális térségekben, amit folyamatosan vizsgálni kell, hiszen a szakpolitikai fejlesztéseket csak így lehet specializálni (Bodnár 2020, Kovács–Bodnár 2017, Bodnár et al. 2022). Szakpolitikai szempontból ezért különösen fontos gazdasági és területfejlesztési cél a magasabb hozzáadott értékű, főként szolgáltatások fejlesztése a nem fővárosi urbánus és a köztes régiókban.

### A nemzetgazdasági ágak térbeli koncentrációja

A térbeli koncentrációból származó agglomerációs előnyök napjainkban meghatározóvá váltak. Amint ismertettük, kétféle statisztikai mutatót számoltunk az ágakra, a foglalkoztatottak és a BHÉ koncentrációját emeltük ki a Theil indexekkel (Függelék F3. ábra) és Ellison–Glaeser koncentrációs G-indexekkel (F4. ábra). A kétféle módszerrel igyekeztünk több oldalról is kimutatni a szerkezetváltás sajátosságát, hiszen a főbb tendenciák hasonlóak, az esetleges eltérések a termelékenységi szint és a módszertan különbözőségeiből adódhatnak.

A Theil index esetén mindkét adat (BHÉ és foglalkoztatottak) szerint is a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat (A) koncentrációja az egyik legnagyobb mértékű, ami főleg a szűkös termőföldekhez és egyéb természeti adottságokhoz kapcsolódik, valamint emiatt nyilván lassan változik. Szintén erős koncentrációval rendelkezik a bányászat, energiaszektor, vízgazdálkodás (B+D+E) ágcsoporthoz, amit szintén a természeti erőforrások és a stratégiai energetikai beruházások, tevékenységek (például atomerőművek, olajfinomítás, szénerőművek) mozgatnak. A többi ág térben viszonylag egyenletesen helyezkedik el, a foglalkoztatottak alapján érdemes kiemelni a pénzügyi és az üzleti szolgáltatások (K+L+M+N) magasabb koncentrációját a fővárosi és az urbánus területek miatt.

Az Ellison–Glaeser koncentrációs G index nagyrészt hasonló trendeket mutat, de az abszolút foglalkoztatási érték négyzetével történő súlyozással élesebben kirajzolódik döntően a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat (A) és a bányászat, energiaszektor, vízgazdálkodás (B+D+E) eltérései. Érdemes megfigyelni mind a BHÉ, mind a foglalkoztatottak alapján számolt Ellison–Glaeser indexekben, hogy a feldolgozóipar (C), valamint a pénzügyi és modern üzleti szolgáltatások (K+L+M+N) 2000 és 2021 között növekvő koncentrációt mutattak.

Főként a fővárosi térségekben alakult át kedvező irányba a gazdasági szerkezet, a magasabb termelékenységű tevékenységek ott koncentráálódtak és az is valószínűsíthető, hogy a globalizációs üzleti folyamatok hatására urbanizációs agglomerációs előnyök lépnek fel. Nyugat-Európa urbánus térségeihez hasonlóan deindusztrializáció zajlik, a feldolgozóipar háttérbe szorul és megerősödnek az üzleti szolgáltatások.

Ezzel ellentétben a közttes (INT) és a rurális (RUR) régiókban éppen ellenkezőleg a feldolgozóipar szerepe lesz egyre jelentősebb a visszaszoruló mezőgazdaság helyett, a modern üzleti szolgáltatások nem hangsúlyosak, sőt néhol visszafejlődtek. Fontos kiemelni, hogy az építőipar (F), az információ és kommunikáció (G+H+I+J) ágcsoport, valamint az oktatást és az egészségügyet magukban foglaló tevékenységek (O+P+Q+R+S+T) koncentráltága viszonylag alacsony, és ez 2000 és 2021 között nem változott.

Az egy foglalkoztatottra jutó BHÉ egyenlőtlenségeinek felbontásával az egyenlőtlenségek alakulásának részleteit is megismerhetjük (Függelék F5. ábra). Az öt ország teljes mintájában a munkatermelékenységben mutatkozó egyenlőtlenségek bő két évtized alatt alig változtak, egyedül a 2008-as pénzügyi válságot követő időszak okozott negatív kilengést ebben a folyamatban. Az országokon belüli egyenlőtlenségek 2008-ig némileg mérséklődtek, majd 2009-ben megnőttek és ezen a magas szinten stabilizálódtak. A régiótípusokon belüli eltérések hasonló pályát futottak be, 2009-től csak kissé nőttek, majd szinte változatlanok. Vizsgálatunk alátámasztja a szakirodalom megállapításait, miszerint a városi-vidéki egyenlőtlenség magyarázó ereje egyre nagyobb (Chapman–Meliciani 2018, Egri–Tánczos 2018, Smętkowski 2018, Egri–Lengyel 2024).

Véleményünk szerint az eredményeink további kutatási irányokat alapozhatnak meg, és kiemeljük, hogy a meghatározott régiótípusok (CAP, URB, INT, RUR) belső egyenlőtlenségei idővel jelentősebb részt képviselnek a teljes mintában, mint a csoportok közötti eltérések. Ezért érdemes részletesen elemezni és vizsgálni ezeket a régiótípusokat, valamint alacsonyabb területi szinteken (például LAU1) a munkatermelékenység és jövedelmek alakulását is, akár a csomóponti (funkcionális) régiók szintjén (Tóth 2024). A teljes mintára vonatkozóan a munkatermelékenység egyenlőtlenségéhez legkevésbé az országok közötti különbségek járultak hozzá, ami azt mutatja, hogy a vizsgált országok között konvergencia figyelhető meg, jelentős regionális divergenciával.

## **Összefoglalás**

Az adatok empirikus elemzése alapján kijelenthető, hogy a visegrádi országok és Szlovénia térségtípusaiban a gazdasági szerkezet átalakulása, úgynevezett modernizálódása mindenütt megfigyelhető, és ez felemás módon zajlott le. A 2000 és 2021 között végbe ment szerkezeti átalakulások és átrendeződések mögött differenciált regionális fejlődési pályákat fedezhetünk fel, amelyek részben a vizsgált öt ország belső helyzetével függtek össze. Kutatásunkban két kérdés mentén egyrészt azt vizsgáltuk, hogy az öt ország NUTS 3 szintű régióiban milyen mintázatot mutatott a gazdasági szerkezetváltás a vizsgált időszakban. Másrészt, a különböző gazdasági szektorok térbeli koncentrációját és eltéréseit igyekeztünk meghatározni.

A foglalkoztatottak megoszlása és a BHÉ alapján megállapíthatjuk, hogy a vizsgált két évtized gazdasági szerkezetváltása az öt országban jelentős térbeli különbségeket idézett elő. Az eredmények alapján a gazdasági szerkezet átalakulása esetén a

magasabb BHÉ-t előállító nemzetgazdasági ágak (főként a szolgáltató szektor) erősödése elsősorban a fővárosi (CAP) és a nagyvárosi (URB) térségekre összpontosult. A köztes (INT) és a rurális (RUR) régiókban – a mezőgazdaság tartós visszaszorulásával – a feldolgozóipar szerepe emelkedett ki, ezáltal utóbbi térségek sérülékenysége és kitettsége fennmaradt.

A nemzetgazdasági ágak (ágcsoportok) koncentrációja mindkét módszerrel vizsgálva hasonló trendeket mutatott, főleg a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat (A) és a bányászat, energiaszektor, vízgazdálkodás (B+D+E) koncentrációja, döntően a természeti tényezők és a stratégiai energetikai beruházások miatt. Mindemellett az Ellison–Glaeser index módszertanából adódóan rávilágíthatunk az urbánus és a fővárosi, valamint a köztes és a rurális régiók eltérő szakosodására. Amíg a fővárosokban és a nagyvárosi térségekben egyre nagyobb mértékben koncentrálnak a pénzügyi és modern üzleti szolgáltatások (K+L+M+N), addig a vidéki és a köztes régiókban a feldolgozóipar maradt domináns, néhol még növekvő tendenciával is.

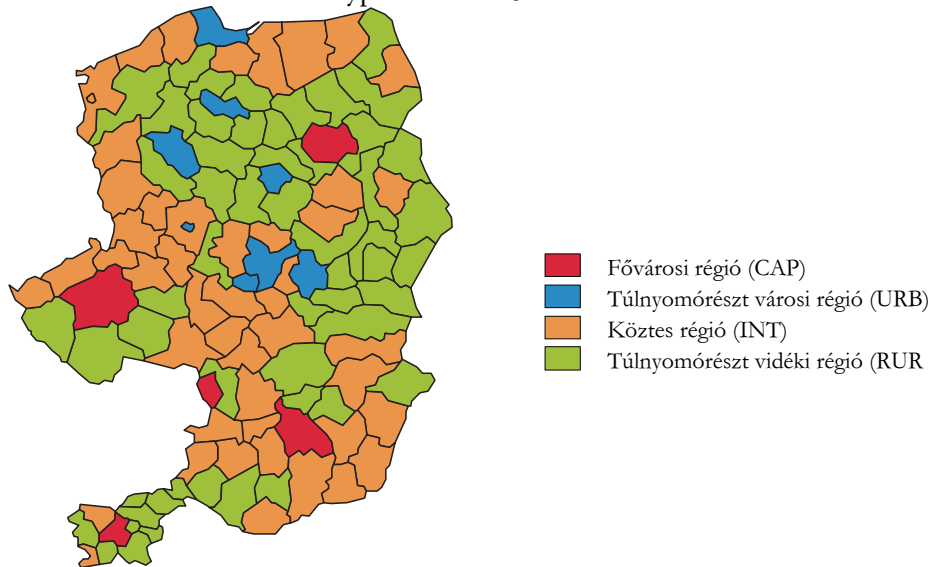
A Theil index felbontása megmutatta, hogy mely területi szint hatása mennyire határozta meg a munkatermelékenység teljes egyenlőtlenségeit. Különösen 2009 után az országokon belüli egyenlőtlenségek váltak meghatározóvá, ami alátámasztja, hogy a város-vidék közöttiek egyre jelentősebbek. Legkevésbé az országok közötti eltérések magyarázzák a teljes munkatermelékenység különbségeit, azonban a régiótípusokon belüli egyenlőtlenségek nagyobbak voltak, mint a típusok közöttiek. Ez felhívja a figyelmet arra, hogy érdemes alacsonyabb területi léptéken is vizsgálni, illetve a régiótípusokon belüli különbségeket is elemezni. További kutatási irány lehet, hogy a jövőben nagyobb figyelmet érdemes fordítani a változások és a jelenségek mögött meghúzódó mélyebb okok feltárására, utalva az országok, illetve NUTS 3 szintű területi egységek közötti különbségek mélyebb társadalmi-gazdasági okaira.

Véleményünk szerint a jövőben a térségeknek egyrészt versenyképességük javítása érdekében fontos a gazdaság további diverzifikálása új iparágak és szolgáltatások bevonásával, fejlesztésével (Egyed–Zsibók 2024). Az aktuális európai versenyképességi kihívások – például az autóiipari értékláncok, a dekarbonizáció és az innovációs szakadék leküzdése – különösen időszerűvé teszik ezt a kérdést. A figyelem középpontjában új stratégiák állnak, amelyek célja a termelékenység növelése, a technológiai fejlődés előmozdítása, valamint az európai ipari kapacitások megerősítése (Draghi 2024), és ezek területi hatásai várhatóan jelentősek lesznek. A regionális egyenlőtlenségek mérséklése kiemelt cél, szerintünk viszont ki kell lépni a hagyományos centrum és periféria gondolkorból, hiszen a régiók sajátos módon fejlődnek, és mindenhol a helyspecifikus fejlesztéseket kellene támogatni (Iammarino et al. 2018, Diemer et al. 2022). Egyre fontosabb lesz továbbá az endogén növekedési tényezők kihasználása és a regionális adottságokhoz igazított fejlesztési stratégiák megvalósítása.

## Függelék

F1. ábra

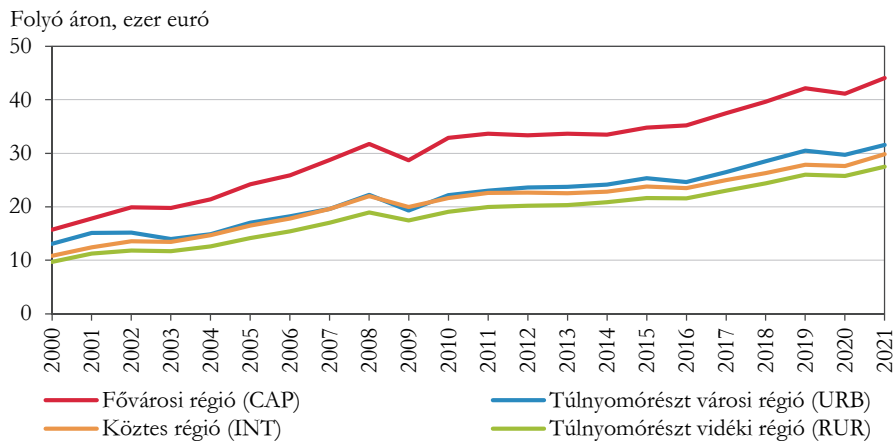
**A NUTS 3 szintű területi egységek típusai**  
Main types of NUTS3 territorial units



Forrás: Eurostat (2018) alapján saját szerkesztés.

F2. ábra

**A munkatermelékenység alakulása (egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték), régiótípusok szerint, folyó áron, ezer euró**  
Development of the labor productivity (gross added value/employee), current price thousand euros



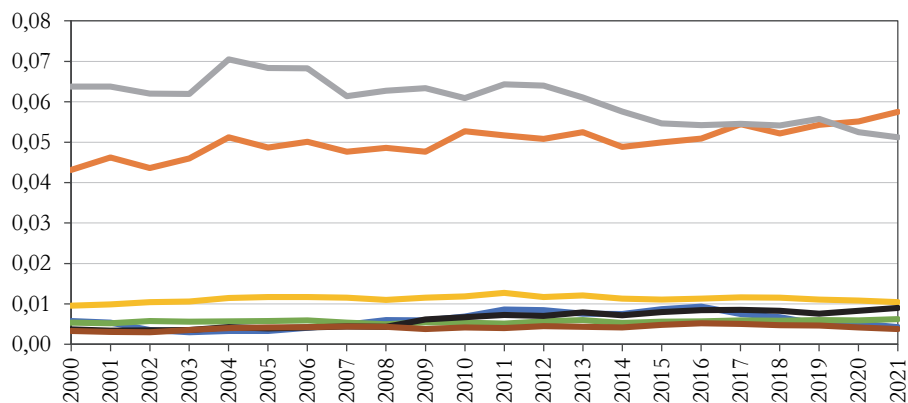
Megjegyzés: a régiótípusok megnevezése itt és a továbbiakban: CAP – fővárosok, URB – túlnyomóan városias régiók, INT – köztes térségek, RUR – túlnyomóan vidékies térségek.

Forrás: az [1] adatbázis alapján saját számítás és szerkesztés.

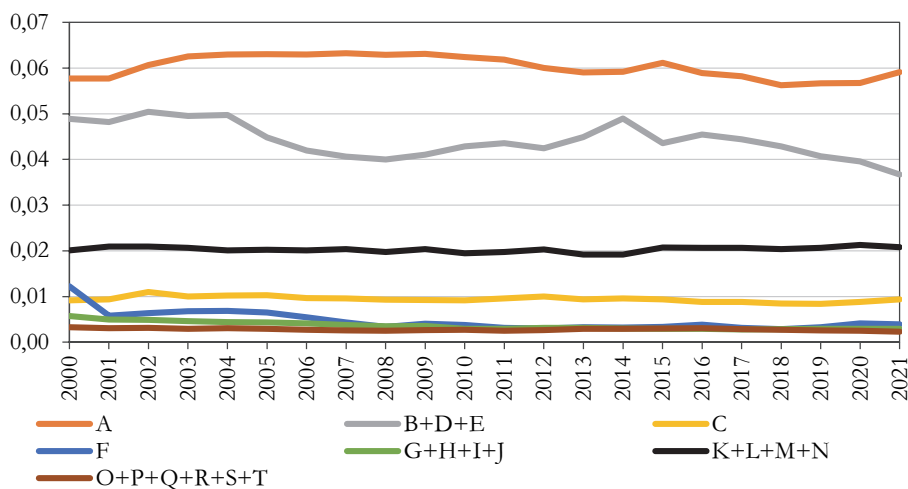
F3. ábra

**A nemzetgazdasági ágak és ágcsoportok\* koncentrációja  
a bruttó hozzáadott érték és a foglalkoztatottak alapján, Theil indexek**  
Concentration of sections and divisions based on gross added value (top) and  
employees (bottom), Theil indices

**Bruttó hozzáadott érték – Based on gross added value**



**Foglalkoztatottak – Employees**



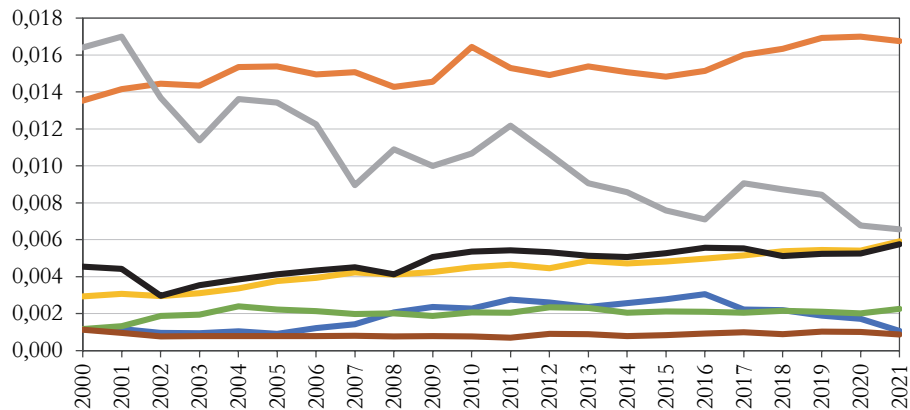
\* A kódok megnevezését itt és a továbbiakban lásd a 2. táblázatban.  
Forrás: az [1] adatbázis alapján saját számítás és szerkesztés.

F4. ábra

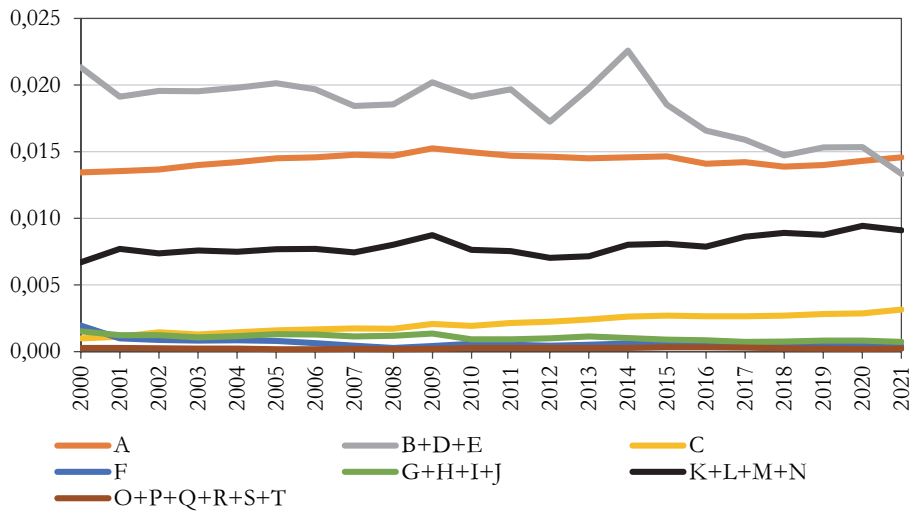
**A nemzetgazdasági ágak és ágcsoportok koncentrációja  
a bruttó hozzáadott érték és a foglalkoztatottak alapján,  
Ellison–Glaeser koncentrációs G index**

Concentration of sections and divisions based on gross added value (top) and employees (bottom), Ellison–Glaeser concentration G index

**Bruttó hozzáadott érték – Based on gross added value**



**Foglalkoztatottak – Employees**



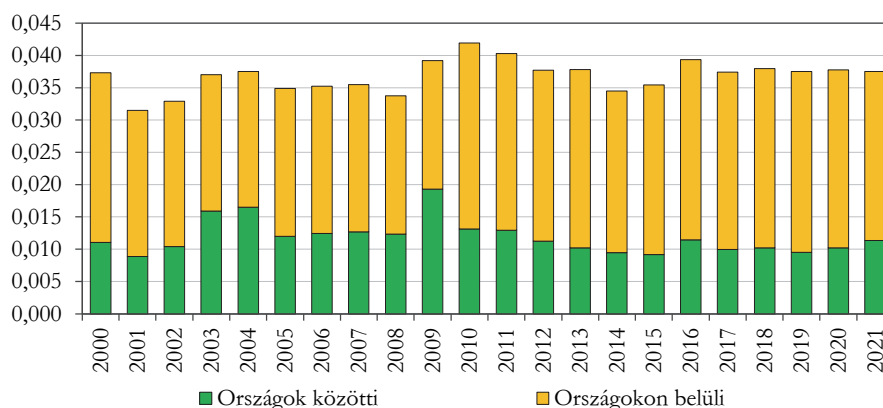
Forrás: az [1] adatbázis alapján saját számítás és szerkesztés.

F5. ábra

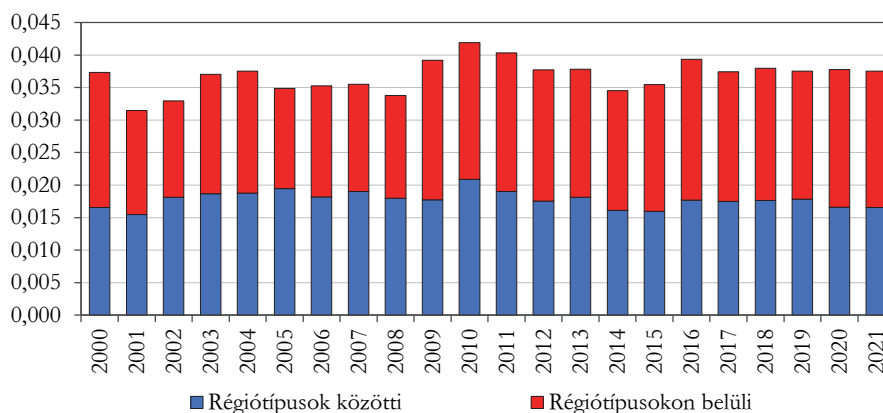
**Az egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték egyenlőtlenségeinek általánosított Theil indexszel történő felbontása országok és régiótípus szerint**

Breakdown of gross value added per employee inequalities with the generalized Theil index by country and region type

**Országok szerint – By country**



**Régiótípus szerint – By region type**



Forrás: az [1] adatbázis alapján saját számítás és szerkesztés.

**Köszönetnyilvánítás**

A kutatást a Szegedi Tudományegyetem Interdiszciplináris Kutatásfejlesztési és Innovációs Kiválósági Központ (IKIKK) Humán és Társadalomtudományi Klaszterének IKT és Társadalmi Kihívások Kompetenciaközpontja támogatta. A szerzők a „Területi egyenlőtlenségek és gazdasági átalakulás a digitalizáció korában” kutatócsoport tagjai.

A szerzők szeretnék kifejezni hálájukat a két anonim lektornak a részletes és gondos munkájukért, amivel jelentősen hozzájárultak a tanulmány minőségének javításához.

## IRODALOM

- AGHION, P.–BLANCHARD, O. J.–CARLIN, W. (1997): The economics of enterprise restructuring in Central and Eastern Europe. In: Roemer, J. E. (ed.): Property relations, incentives and welfare. International economic association series. Palgrave Macmillan, London. [https://doi.org/10.1007/978-1-349-25287-9\\_11](https://doi.org/10.1007/978-1-349-25287-9_11)
- BARTA, GY.–LŐCSEI, H. (2011): The effect of the recent economic crisis on the spatial structure of Hungarian industry *Regional Statistics* 1 (1): 99–109.
- BERKES, J.–DUSEK, T. (2023): The socio-economic performance of the Hungarian NUTS3 regions between 2010–2020. *Deturope – The Central European Journal of Regional Development and Tourism* 15 (2): 85–108. <https://doi.org/10.32725/det.2023.014>
- BODNÁR, G. (2013): Endogén regionális fejlődés a rurális térségekben. In: LUKOVICS, M.–SAVANYA, P. (szerk.): *Új bangsúlyok a területi fejlődésben* pp. 42–61., JATEPress Kiadó, Szeged.
- BODNÁR, G. (2020): Study of the factors influencing regional competitiveness in the case of Germany and France *Romanian review of Regional Studies: Journal of the Centre for Regional Geography* 16 (2): 3–14.
- BODNÁR, G.–KOVÁCS, P.–EGRI, Z. (2022): Elements of endogenous development in the regions of Visegrad countries *Deturope – The Central European Journal of Regional Development and Tourism* 14 (1): 29–49.
- BORJAS, G. J. (2016): *Labor economics (7th ed.)*. McGraw–Hill Education, New York.
- BOROS, L.–PÁL, V. (2011): A gazdasági válság hatásai és a rá adott válaszok különböző földrajzi léptékeken *Földrajzi Közlemények* 135 (1): 17–32.
- CAIRNCROSS, A. (1982): What is deindustrialisation? In: BLACKABY, F. (ed.): *Deindustrialisation*. 5–17. Pergamon Press, London.
- CAMAGNI, R.–CAPELLO, R.–CARAGLIU, R. (2015): The rise of second-rank cities: what role for agglomeration economies? *European Planning Studies* 23 (6): 1069–1089. <https://doi.org/10.1080/09654313.2014.904999>
- CAPELLO, R. (2016): *Regional economics (2nd ed.)* Routledge, London and New York.
- CAPELLO, R.–CERISOLA, S. (2023): Regional reindustrialization patterns and productivity growth in Europe *Regional Studies* 57 (1): 1–12. <https://doi.org/10.1080/00343404.2022.2050894>
- CAPELLO, R.–LENZI, C. (2021): *The regional economics of technological transformations. Industry 4.0 and servitisation in European regions* Routledge, London and New York. <https://doi.org/10.4324/9781003132998>
- CARDOSO, V.–MEIJERS, E. J. (2016): Contrasts between first–tier and second–tier cities in Europe: a functional perspective *European Planning Studies* 24 (5): 996–1015. <https://doi.org/10.1080/09654313.2015.1120708>
- CHAPMAN, S.–MELICIANI, V. (2018): Explaining regional disparities in Central and Eastern Europe: the role of geography and of structural change *Economics of Transition* 26 (3): 469–494. <https://doi.org/10.1111/ecot.12154>
- CIMOLI, M.–DOSI, G.–STIGLITZ, J. E. (2015): The rationale for industrial and innovation policy *Intereconomics* 50 (3): 125–155. <https://doi.org/10.21874/rsp.v66i0.1277>
- CZIRFUSZ, M. (2021): A Covid19-válság és a térbeli munkamegosztás változásai Magyarországon *Térületi Statisztika* 61 (3): 320–336. <https://doi.org/10.15196/TS610303>
- COMBES, P.–MAYER, T.–THISSE, J. J. (2008): *Economic geography. The integration of regions and nations* Princeton University Press, Princeton and Oxford.



- CRISTOPHERSON, S.–MARTIN, R.–SUNLEY, P.–TYLER, P. (2014): Reindustrialising regions: rebuilding the manufacturing economy *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 7: 351–358.
- DACHS, B.–KINKEL, S.–JAGER, A. (2019): Bringing it all back home? Backshoring of manufacturing activities and the adoption of Industry 4.0 technologies *Journal of World Business* 54 (6): 101017. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2019.101017>
- DIEMER, A.–IAMMARINO, S.–RODRÍGEZ-POSE, A.–STORPER, M. (2022): The regional development trap in Europe. *Economic Geography* 98 (5): 487–509. <https://doi.org/10.1080/00130095.2022.2080655>
- DUSEK, T.–KOTOSZ, B. (2016): *Területi statisztika* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- DRAGHI, M. (2024): *The future of European competitiveness. A competitiveness strategy for Europe*. European Commission, Luxembourg.
- EGRI, Z.–LENGYEL, I. (2024): Convergence and catch-up of the region tTypes in the Central and Eastern European countries *Applied Spatial Analysis and Policy* 17 (1): 393–415. <https://doi.org/10.1007/s12061-023-09551-w>
- EGRI, Z.–TÁNCZOS, T. (2018): The spatial peculiarities of economic and social convergence in Central and Eastern Europe *Regional Statistics* 8 (1): 49–77. <https://doi.org/10.15196/RS080108>
- ELLISON, G.–GLAESER, E. L. (1997): Geographic concentration in U.S. Manufacturing industries: a dartboard approach *Journal of Political Economy* 105 (5): 889–927.
- EGYED, I.–ZSIBÓK, ZS. (2024): Területi különbségek a foundational economy szemszögéből a 2016 utáni Magyarországon *Területi statisztika* 64 (3): 273–307. <https://doi.org/10.15196/TS640301>
- ENYEDI, GY. (2012): *Városi világ*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- EUROSTAT (2018): Methodological manual on territorial typologies *Publications Office of the European Union* Luxembourg. <https://doi.org/10.2785/930137>
- FEDAJEV, A.–NIKOLIC, D.–RADULESCU, M.–ILEANA SINISI, C. (2019): Patterns of structural changes in CEE economies in new millennium *Technological and Economic Development of Economy*, 25(6): 1336–1362. <https://doi.org/10.3846/tede.2019.11253>
- HENDERSON, J. V. (1995): Comment on „Urban concentration: the role of increasing returns and transport costs”, by Krugman *The World Economic Forum* 8 (1): 270–274.
- GÁL, Z.–FAZEKAS, G. (2021): Az ázsiai közvetlentőke–befektetések sajátosságai a viseigrádi országokban: a beruházási stratégiák és a termelékenység összefüggései *Területi statisztika* 61 (1): 105–130. <https://doi.org/10.15196/TS610105>
- GÁL, Z.–LUX, G. (2022): FDI-based regional development in Central and Eastern Europe: a review and an agenda *Tér és társadalom* 36 (3): 68–98. <https://doi.org/10.17649/TET.36.3.3439>
- GERÓCS, T. (2022): *Magyarország függő fejlődése*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- GORZELAK, G. (2021): Regional policies in East-Central Europe. In: FISCHER, M.–NIJKAMP P. (eds.): *Handbook of regional science* 1087–1113. Springer, Berlin, Heidelberg. [https://doi.org/10.1007/978-3-662-60723-7\\_138](https://doi.org/10.1007/978-3-662-60723-7_138)
- GURGUL, H.–LACH, L. (2013): Political instability and economic growth: evidence from two decades of transition in CEE *Communist and Post-Communist Studies* 46 (2):189–202. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2013.03.008>
- GYÓRFFY, D. (2021): Felzárkózási pályák Kelet-Közép Európában két válság között *Közgazdasági Szemle* 68 (2): 200–221. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2021.1.47>

- HORECZKI, R.–MOLNÁR, E.–PIRISI, G. (2023): Population dynamics of the Hungarian small towns in the light of censuses *DEUROPE – The Central European Journal of Regional Development and Tourism* 15 (2): 66–84. <https://doi.org/10.32725/det.2023.013>
- IAMMARINO, S.–RODRÍGUEZ–POSE, A.–STORPER, M. (2018): Regional inequality in Europe: evidence, theory and policy implications *Journal of Economic Geography* 19 (2): 273–298. <https://doi.org/10.1093/jeg/lby021>
- JOHNSON, P.–KORT, J. R. (2004): Redefinition of the BEA economic areas *Survey of Current Business* 83 (11): 68–75.
- KARO, E.–LOOGA, L. (2016): Understanding institutional changes in economic restructuring and innovation policies in Slovenia and Estonia *Journal of International Relations and Development* 19: 500–533. <https://doi.org/10.1057/jird.2014.23>
- KOVÁCS, P.–BODNÁR, G. (2017): Examining the factors of endogenous development in Hungarian rural areas by means of PLS path analysis *Regional Statistics* 7 (1): 90–114. <https://doi.org/10.15196/RS07106>
- KISS, É. (2010): *Területi szerkezetváltás a magyar iparban 1989 után* Dialóg–Campus, Budapest–Pécs.
- KISS, E.–PÁGER, B. (2023): Spatial patterns of manufacturing sectors and digitalisation in Hungary in the age of Industry 4.0 *European Planning Studies* 32 (3): 668–693. <https://doi.org/10.1080/09654313.2023.2268119>
- KUDINA, A.–PITELIS, C. (2014): De-industrialisation, comparative economic performance and FDI inflows in emerging economies *International Business Review* 23 (5): 887–896.
- KUTTOR, D. (2011): Spatial effects of industrial restructuring in the Visegrád countries *Theory, Methodology, Practice* 7 (1): 51–57.
- LANDESMAN, M. A. (2015): Industrial policy: its role in the European economy *Intereconomics* 50 (3): 133–138.
- LENGYEL, I. (2017): Competitive and uncompetitive regions in transition economies: the case of the Visegrad post-socialist countries. In: HUGGINS, R.–THOMPSON, P. (eds.): *Handbook of regions and competitiveness. Contemporary theories and perspectives on economic development* pp. 398–415., Edward Elgar, Cheltenham.
- LENGYEL, I. (2021): *Regionális és városgazdaságtan*. Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged.
- LENGYEL, I.–SZAKÁLNÉ KANÓ, I.–VAS, ZS.–LENGYEL, B. (2016): Az újraparosodás térbeli kérdőjelei Magyarországon *Közgazdasági Szemle* 63 (6): 615–646.
- LENGYEL, I.–SZAKÁLNÉ KANÓ, I.–VIDA, GY. (2023): A gazdasági szerkezetváltás térbeli jellemzői Kelet-Közép-Európában 2000–2019 között. In: SZANYI, M.–SZUNOMÁR, Á.–TÖRÖK, Á. (szerk.): *Trendek és töréspontok IV.: világpolitika, világ gazdaság* pp. 147–190., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- LENGYEL, B.–SZANYI, M. (2011): Agglomerációs előnyök és regionális növekedés felzárkózó régiókban – a magyar átmenet esete *Közgazdasági Szemle* 58 (10): 858–876.
- LENNERT, J. (2017): A visegrádi országok vidéki tereinek rendszerváltás utáni vándorlási folyamatai *Területi Statisztika* 57 (3): 272–293. <https://doi.org/10.15196/TS570302>
- LIPTÁK, K. (2021): Maradj otthon, dolgozz otthon! A koronavírus hatása a távmunkára Észak-Magyarországon, 2020. április *Területi Statisztika* 61 (2): 153–169. <https://doi.org/10.15196/TS610202>
- LUX, G. (2017a): *Újraparosodás Közép-Európában* Dialóg–Campus, Budapest–Pécs.
- LUX, G. (2017b): A külföldi működő tőke által vezérelt iparfejlődési modell és határai Közép-Európában *Tér és Társadalom* 31 (1): 30–52.
- MCMILLAN, M.–RODRÍK, D.–SEPULVEDA, C. (2017): Structural change, fundamentals and growth: a framework and case studies *Working Paper* 23378. <http://www.nber.org/papers/w23378>

- MIRONKO, A. (2018): The impact of human capital and skill availability on attraction of foreign direct investment (FDI) into regions within developing economies *International Journal of Management* 9 (3): 139–163.
- NAGY, B.–LENGYEL, I.–UDVARI, B. (2021): Reindustrialization patterns in the post-socialist EU members: a comparative study between 2000 and 2017 *The European Journal of Comparative Economics* 17 (2): 253–275.
- NAGY, B.–UDVARI, B.–LENGYEL, I. (2019): Újraiparosodás Kelet-Közép-Európában – újraéledő centrum-periféria munkamegosztás? *Közgazdasági Szemle* 66 (2): 163–184. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2019.2.163>
- NAGY, G.–KOVALCSIK, T.–NAGY, GY.–ORSZÁGH, Cs. (2022): Hosszútávú lakáspiaci folyamatok Szeged lakótelepein – Tartósan eltérő megítélések és ezek lehetséges okai *Földrajzi Közlemények* 146 (3): 227–257.
- NEMES-NAGY, J. (2009): *Terek helyek régiók* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- NEMES-NAGY, J.–LŐCSEI, H. (2015): Hosszú távú megyei ipari növekedési pályák (1964–2013) *Területi statisztika* 55 (2): 100–121.
- NÖLKE, A.–VLIAGENTHART, A. (2009): Enlarging the varieties of capitalism: the emergence of dependent market economies in East Central Europe *World Politics* 61 (4): 670–702. <https://doi.org/10.1017/S0043887109990098>
- OECD (2020): *Cities in the world. A new perspective on urbanisation* OECD, Paris.
- PAPP, S.–NAGY, GY.–BOROS, L. (2017): A kedvezményezett települések objektív életminőség alapján történő lehatárolási lehetőségei *Területi Statisztika* 57 (6): 539–664. <https://doi.org/10.15196/TS570603>
- PARKINSON, M.–MEEGAN, R.–KARECHA, J. (2015): City size and economic performance: is bigger better, small more beautiful or middling marvelous? *European Planning Studies* 23(6): 1054–1068.
- PEDROLETTI, D.–CIABUSCHI, F. (2023): Reshoring: a review and research agenda *Journal of Business Research* 164: 114005. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2023.114005>
- PERUGINI, C.–POMPEI, F. (2015): Emigration, employment and inequality in post-communist countries. In: PERUGINI, C.–POMPEI, F. (eds.): *Inequalities during and after transition in Central and Eastern Europe. Studies in economic transition* pp. 98–118., Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- PÉNZES, J. (2020): The impact of the Trianon Peace Treaty on the border zones – an attempt to analyse the historic territorial development pattern and its changes in Hungary *Regional Statistics* 10 (1): 60–81. <https://doi.org/10.15196/RS100102>
- PSYCHARIS, Y.–KALLIORAS, D.–PANTAZIS, P. (2020): Regional inequalities in Central and Eastern European countries: the role of capital regions and metropolitan areas. In: ŚLIWIŃSKI, A. – POLYCHRONIDOU, P. – KARASAVVOGLOU, A. (eds.): *Economic development and financial markets. Contributions to economics* pp. 3–20., Springer, Cham.
- RÁCZ, SZ.–EGYED, I. (2023): From the “West of the East” to the “East of the West”: the post-socialist economic and structural transition of Central and South-Eastern Europe *DETUROPE – The Central European Journal of Regional Development and Tourism* 15 (2): 9–27. <https://doi.org/10.32725/det.2023.010>
- RECHNITZER, J.–BERKES, J.–FILEP, B. (2019): The most important city development initiatives of Hungary *Regional Statistics* 9 (2): 20–44. <https://doi.org/10.15196/RS090204>

- SÁVAI, M. (2019): A visegrádi országok kormányzati kiadásai és a versenyképesség hosszú távú kapcsolata *Statisztikai Szemle* 97 (3): 241–268. <https://doi.org/10.20311/stat2019.3.hu0241>
- SÁVAI, M. (2024): *Fiskális fenntarthatóság és államadósság a visegrádi országokban* Saldo kiadó, Budapest. <https://doi.org/10.62133/SALDO.QPZG7073>
- SCOTT, A.–STORPER, M. (eds.) (1992): *Pathways to industrialization and regional development* Routledge, London.
- SMĘTKOWSKI, M. (2018): The role of exogenous and endogenous factors in the growth of regions in Central and Eastern Europe: the metropolitan/non-metropolitan divide in the pre- and post-crisis era *European Planning Studies* (26) 2: 256–278. <https://doi.org/10.1080/09654313.2017.1361585>
- SOKOL, M. (2001): Central and Eastern Europe a decade after the fall of state-socialism regional dimensions of transition processes *Regional Studies* 35 (7): 645–655. <https://doi.org/10.1080/00343400120075911>
- SZABÓ, P. (2015): *Régió és térszerkezet – az elmélettől a területpolitikáig* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- SZAKÁLNÉ KANÓ, I. (2011): A gazdasági aktivitás térbeli eloszlásának vizsgálati lehetőségei *Statisztikai Szemle* 89 (1): 77–100.
- SZAKÁLNÉ KANÓ, I. (2017): *Gazdasági tevékenységek térbeli eloszlásának vizsgálata* JATEPress, Szeged.
- TODARO, M. P.–SMITH, S. C. (2020): *Economic development (13th edition)* Pearson, Boston.
- TÓTH, G. (2024): Agglomerációk, településgyűttesek és vonzáskörzetek Magyarországon, 2024 *Területi Statisztika* 64 (3): 356–379. <https://doi.org/10.15196/TS640304>
- TÓTH, G.–KINCSES, Á. (2024): A Kárpát–Pannon térség gazdasági térszerkezete *Statisztikai Szemle* 102 (5): 397–414. <https://doi.org/10.20311/stat2024.05.hu0397>
- VAS, ZS. (2009): Közelség és regionális klaszterek: a szoftveripar Szegeden *Tér és Társadalom* 23 (3): 127–145.
- VAS, ZS. (2017): *Innovációs rendszerek a kevésbé fejlett régiókban: tudásintenzív iparágak a Dél-Alföldön* JATEPress, Szeged.
- VAS, ZS.–SZAKÁLNÉ KANÓ, I.–VIDA, GY. (2024): Spatial concentration of the ICT sector in the digital age in Central and Eastern Europe *European Planning Studies* 1–22. <https://doi.org/10.1080/09654313.2024.2396485>
- VIDA, GY. (2022): A regionális megvalósult versenyképesség néhány szempontjának területi jellemzői Magyarországon 2010 és 2019 között *Területi statisztika* 62 (5): 538–569. <https://doi.org/10.15196/TS620503>
- VIDA, GY. (2023): A bruttó hazai termék és a bruttó hozzáadott érték jellemzőinek területi statisztikai összefüggései az Európai Unió poszt-socialista országainak régióiban *Statisztikai Szemle* 101 (1): 819–844. <https://doi.org/10.20311/stat2023.09.hu0819>
- WALLUSCH, J.–WOŹNIAK–JECHOREK, B.–KUŹMAR, S. (2020): Aggregate and regional effects of financialisation in CEE countries *Post-Communist Economies* 32 (7): 860–876.
- WOLMAN, H.–WIAL, H.–HILL, E. (2015): Introduction to focus issue on deindustrialization, manufacturing job loss, and economic development policy *Economic Development Quarterly* (2): 99–101.

## ADATBÁZIS/HONLAP

[1] [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Territorial typologies manual - urban-rural typology](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Territorial_typologies_manual_-_urban-rural_typology) (letöltve: 2024. május)